

Юрій Єлісовенко,

канд. пед. наук;

Катерина Тарасова,

студентка

УДК 007: 304: 070: 316.775.2

Параметри комунікативної майстерності ведучого (на прикладі телепрограми «Паралельний світ»)

Досліджуються параметри комунікативної майстерності телевізійного ведучого. Розглянуто такі поняття, як «мовна особистість», а також «індивідуальний стиль мовлення» журналіста, з'ясовано головні його компоненти. У роботі проаналізовано показники виразності мовлення телевізійного ведучого Валерія Сараули.

Ключові слова: ведучий, комунікація, комунікативна майстерність, мовна особистість, стиль мовлення, виразність мовлення.

Комунікативна майстерність телевізійного ведучого, зокрема з'ясування усіх її параметрів, є важливим завданням теорії і практики соціальних комунікацій. З огляду на обсяг та стан українськомовного сегменту теле- та радіоефіру актуальність досліджуваної проблеми не викликає жодних сумнівів. Адже завдяки мовленню теле- і радіожурналісти не лише інформують, а й пропагують норми української літературної мови чи тиражують мовні недолугості, збагачують мовлення своїх реципієнтів чи сприяють поширенню суржику. Можливо, тому формування та вдосконалення комунікативної майстерності саме цієї категорії працівників телевізійного ефіру набуває дедалі більшої актуальності. Звісно, це цілком закономірне явище, адже до мовлення телеведучих суспільство ніколи не було байдужим. А зі стрімким зростанням телевізійної аудиторії в Україні відповідно зросла увага громадськості й до ефірного мовлення.

Метою цієї статті є визначення параметрів комунікативної майстерності телевізійного ведучого на прикладі Валерія Сараули (програма «Паралельний світ» (СТБ)).

Саме поняття «комунікативна майстерність» означає складне й інтегративне явище, пов'язане з ефективним спілкуванням комунікаторів та досконалою передачею інформації, в яких проявляються риси професійної вправності, фахової довершеності та мовної досконалості комуніканта.

На актуальності проблеми культури усного мовлення неодноразово було наголошено у працях науковців Н. Бабич, Ф. Вацевич С. Караванського, В. Лизанчука, А. Мамалиги, А. Погрібного, О. Пономарева, І. Ющука тощо.

Теоретичною та практичною основою проведеного нами дослідження в частині комунікативної майстерності та її складників є наукові роботи В. Гоян, М. Нагорняк, В. Різуна, О. Сербенської, І. Хоменка тощо.

Безперечно, функції, завдання і мета визначають суть будь-якої діяльності, зокрема й роботи ведучого телевізійної програми. У загальних рисах його мета – швидко встановити надійний контакт із глядачем насамперед шляхом вербальної комунікації, адже мовлення – це основний його інструмент. Цицерон свого часу писав: «Що ж до тих, які виголошують промови перед народом під час суперечок, то вони призначені приносити славу на очах у всіх. Адже розмова, багата і мудра, сильно захоплює людей: слухачі думають, що людина, яка вимовляє, розуміє суть справи та розбирається в ній краще за інших. Але якщо промові властива переконливість разом із помірністю, то це найдивніше, що тільки може бути, і тим більше, якщо це властиве молодій людині» [1, 112].

Телеведучий, звичайно ж, має бути професійною та яскравою мовною особистістю, а тому нам украй важливо з'ясувати сутність і цієї категорії. Отже, мовознавці визначають мовну особистість як індивідуальність, що володіє сукупністю здібностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною і точністю відображення дійсності [2, 188].

На формування мовної особистості впливають як належні індивідуальна культура поведінки та сукупність особистих ознак – характер, темперамент, здібності тощо, так і соціальна ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин.

У своїй праці «Основи комунікативної лінгвістики» Ф. Бацевич дає таке визначення мовної особистості: «Це індивід, який володіє сукупністю здібностей і характеристик, що зумовлюють створення та сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною і точністю відображення дійсності» [2, 97]. Як бачимо, у наведених вище визначеннях науковців є чимало спільних характеристик.

На думку Ю. Караулова, мовна особистість виникає по той бік повсякденної мови, коли починають діяти інтелектуальні сили. Саме особистість володіє мовленнєвою ситуацією, вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямувати у потрібний бік розвиток дискусії. Введена в дискурс особистість водночас і творить його [3, 54].

Характерно, що журналістикознавці, лінгвісти, педагоги та психо-

логи, які вивчають мовну поведінку журналістів, телевізійних ведучих зокрема, на сьогодні найчастіше оперують інтегративним поняттям «мовна особистість», що передбачає і новий, особистісний підхід до вивчення мови.

Саме в телевізійній комунікації, що характеризується аудіовізуальним способом передачі інформації, якнайкраще представлений увесь спектр комунікативних засобів впливу на аудиторію. До них належать візуальні, аудіальні, кінетичні, вербальні тощо.

Окрім того, буденність явища телевізійної комунікації, доступність характеристик «мовної особистості» телевізійного ведучого одночасному спостереженню широкого кола реципієнтів у звичних, а не експериментальних умовах дають змогу вивчати предмет на основі фактичного комунікативного матеріалу, що є надто цінним для будь-якого дослідження, тим більше міждисциплінного та міжгалузевого.

Приміром, скажімо, Г. Беспамятнова, розробляючи теоретичну модель «мовної особистості» телевізійного ведучого, запропонувала 31 категорію різних характеристик екранних комунікаторів. Вважаємо їх достатньо повними, хоча й невичерпними чи остаточно сформованими, але при цьому цілком обґрунтованими та доречними. Авторка подає їх у такій послідовності:

І. Рольові характеристики:

1. Мужність/жіночість.
2. Сексуальність.

ІІ. Індивідуальні характеристики:

А. Характеристики зовнішності:

1. Погляд.
2. Вигляд.
3. Телегенічність.
4. Наявність смаку.

Б. Функціональні характеристики комунікативної поведінки –

1. Дикція.
2. Інтенсивність викладу.
3. Голос.
4. Інтоніяція.
5. Манера мовлення.

6. Міміка.

7. Пантоміміка.

8. Поведінка перед телекамерою.

В. Внутрішні особистісні характеристики:

а) Чинник «компетентність – переконаність» (стосунки «комуніка-

тор – повідомлення»):

1. Інтелект.
2. Професіоналізм.
3. Позиція.
4. Переконливість.
5. Щирість.
6. Ставлення до інформації.
- б) Чинник «повага – привабливість» (стосунки «комунікатор – аудиторія»):

1. Знання аудиторії.
2. Самооцінка.
3. Ставлення до глядачів.
4. Темперамент.
5. Авторитетність.
6. Артистизм.
7. Дотримання правил ввічливості.
8. Наявність почуття гумору.
9. Чарівність.
10. Стратегія поведінки» [4, 94].

Таким чином, мовна особистість передбачає поняття «індивідуальний стиль». Це підтверджує думку про те, що у кожному спілкуванні втілюються характери, темпераменти, здібність та здатність виконувати певний вид діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття та мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо. Сукупність здібностей та характеристик мовця зумовлюють створення та сприйняття тексту, який відрізняється рівнем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відтворення дійсності, відповідною цілеспрямованістю [3, 56].

Формування індивідуального стилю спілкування відбувається впродовж усього свідомого життя. Для журналіста, а надто для телевізійного ведучого, оволодіння власним індивідуальним стилем спілкування означає оволодіння комунікативною майстерністю, хоча й не у повному обсязі. Адже перебіг розмови ведучого з аудиторією, її атмосфера, тональність, кінцевий результат, успіх чи невдача значною мірою залежать від усіх чинників його комунікативної майстерності, а не тільки від індивідуального стилю спілкування.

З огляду на оригінальність та простоту водночас цікавим мовцем поміж українськомовних телевізійних ведучих є Валерій Сараула («Паралельний світ», СТБ). Щоб переконатися в цьому, достатньо подивитися цю телепередачу, проаналізувати стиль спілкування ведучого, розглянути його мовлення на предмет інформаційного наповнення, до-

тримання норм української літературної мови, професійності подавання інформації.

Знання державної мови справедливо вважається однією з перших і цілком логічних вимог до тележурналіста. У випадку з Валерієм Сараулою українська мова для нього є не тільки державною, а й рідною. Він спілкується нею у повсякденному житті, тому йому легко відшукати потрібне слово, влучний вислів, дотеп, жарт.

Та все ж, говорячи про телевізійного ведучого, варто наголосити не лише на вільному володінні державною, а й українською літературною мовою. У цій царині для Валерія Сараули є ще достатньо простору для самовдосконалення.

Слід зазначити, що проаналізувати спонтанне, невимуслене мовлення Сараули можна лише розглядаючи синхрони ведучого, тобто його запитання, окремі репліки, пряму мову в процесі спілкування з героями програми, які були спочатку відібрані журналістами та в подальшому змонтовані. Стендапи, попередньо написані для Валерія журналістами та відредаговані редакторами, є значно унормованішими. Тож зрозуміло, що між спонтанним і відкоригованим мовленням Валерія Сараули в програмі «Паралельний світ» є цілком очевидні відмінності.

Важлива й відповідність мовлення особистості ustalеним нормам: граматичним, лексичним, стилістичним, орфоепічним тощо. Правильність та чистота мовлення під час бесіди пов'язані з освіченістю адресанта і забезпечуються дотриманням канонів української літературної мови. У мовленні Валерія Сараули де-не-де трапляються огріхи наголошування слів, відмінювання числівників, вживання еліптичних конструкцій, «зайвих» займенників, а часом в ефір потрапляє і суржик.

Досить часто у мовленні Валерія спостерігаються росіянізми, які в українській мові мають зовсім інше значення, наприклад, «увійшов у гостинну» (потрібно – до вітальні) тощо. Він часто використовує спрощені мовленнєві конструкції, таким чином долаючи «книжковість» і «рафінованість».

Ведучий «Паралельного світу» може свідомо використати просторіччя як засіб створення психологічної розкутості учасників, адже просторічні слова та звороти слугують «сигналом» для невимусленої поведінки, способом її увімкнення. Водночас Валерій у своєму мовленні активно використовує природні для масової комунікації прийоми ораторського мистецтва.

Спілкування телевізійного ведучого з аудиторією відбувається на двох рівнях – безпосередньому й опосередкованому. Вони проявляються як прагнення до невимусненого діалогу з учасниками та реа-

лізація унормованого мовлення, орієнтованого на широкий загал відповідно.

Отже, у стендапах мова Валерія Сараули вирізняється чіткістю, ритмічністю, добрим темпом, вона часто є стриманою, однак доволі виразною, експресивною. Досягається це використанням переважно загальноновживаної лексики, простих мовних конструкцій, що перебувають у логічного зв'язку.

До екстралінгвальних чинників мовлення, як відомо, належать: дихання, голос, дикція, інтонація (тон), темп, ритм, жест і міміка. Лише добре володіння кожним із цих елементів гарантує виразність мовлення, формує навички і вміння реалізовувати мову в конкретній мовленнєвій ситуації. Саме тоді вона може справляти на слухача евристичний (пізнавальний та інтелектуальний), емоційно-естетичний, а часом і спонукальний вплив [5, 6].

Для того, щоб оволодіти основними навичками справжнього оратора, ведучому телевізійної програми треба поставити дихання, голос, артикуляцію, вимову, дикцію, інтонацію та навчити вправно послуговуватися всім цим арсеналом у різних мовних ситуаціях, що виникають у процесі мовлення. Ці непрості професійні завдання можна розв'язати за допомогою навчального посібника «Ораторське мистецтво», в якому міститься 250 вправ [5, 6]. Звичайно, можна набути всіх цих навичок і завдяки самостійній роботі, але вона має відбуватися під керівництвом досвідченого педагога.

Отже, голос та манера говорити несуть для уважного слухача первинну, незамасковану інформацію про мовця. Утім це лише зайвий раз доводить необхідність роботи телеведучого над власним мовним портретом. Р. Черкашин писав: «Розмовний голос має звучати приємно, чисто й виразно за будь-якої зміни тону, темпу, голосності мови. Для цього треба оволодіти «польотністю» голосу; тембр голосу має залишатися рівним і милозвучним як у середньому, так і в низькому чи високому регістрах; мовний тон має бути рухливим, внутрішньо активним, емоційним; тембральна чистота і милозвучність мови повинні поєднуватися з розмаїтістю тембральних забарвлень слів та фраз відповідно до їхніх змісту й мовної словесної дії. Поставлений голос витримує без значної перевтоми підвищені звукові навантаження на мовні органи у творчих та акустичних умовах. Непоставлені голоси найчастіше хибують передусім на тембральну немилословність: можуть бути неприємно сиплі, приглушені, гугняві чи, навпаки, пронизливі, верескливі» [6, 148].

Ще однією надзвичайно важливою характеристикою звуку в психофізичному плані є тембр. Саме тембр лежить в основі сприймання звуку, а висота є одним із вимірів цієї широкої ознаки. За тембром роз-

різняють звуки світлі, темні, м'які, гострі, сухі, повні, пусті і навіть відчують різні кольори [5, 36].

Голос ведучого програми Валерія Сараули має характерні для нього маркерні ознаки: повнозвучність, достатня гучність, відсутність надригу, певна мелодійність, гнучкість, злитість, баритональна тембральна забарвленість. Усі вони якнайповніше проявляються у записаних Валерієм Сараулою стендапах.

Та все ж, коли ведучий безпосередньо спілкується з героями програми, тобто коли текст Валерія не є попередньо продуманим та підготовленим, дикція ведучого часом сходить на манівці. Голос іноді може злетіти надто високо, стати пронизливим, навіть верескливим. Та все ж, попри певні огріхи, такий голос можна легко впізнати з-поміж багатьох інших. Можливо, тому його справедливо вважають не тільки обличчям, а й голосом програми «Паралельний світ».

Прагнення чистоти мовлення, його ясності й зрозумілості має стати одним із пріоритетів фахової підготовки журналістів. Прикро, що про це забувають деякі телевізійники, адже кожна недоречність, зокрема й мовна, як зазначає Н. Бабиш, «тиражується, проходить перед очима людей різного віку, різного освітнього рівня, різних професій, фіксується у свідомості на рівні підсвідомого, приводить у дію важелі складного нейропсихологічного механізму і нерідко веде до небажаних та віддалених у часі результатів» [7, 103].

Чимало українських журналістів поза мікрофоном, екраном чи редакцією не послуговуються українською мовою, через те з їхніх вуст або з-під пера частенько вилітають недолугості. Виходить, що українська мова для таких горе-журналістів є лише «робочою» мовою, завдяки якій вони заробляють гроші, а от, витрачаючи їх, послуговуються іншою мовою. Вони переконані, що і перша й друга – російська. Очевидно, помиляються, позаяк найчастіше то не літературний її варіант, а просто суржик «чистої води».

Отже, під час проведеного дослідження ми дійшли таких **висновків**:

1. Параметри комунікативної майстерності телевізійного ведучого складаються із вербальних та невербальних чинників. Усі вони певною мірою впливають на сприйняття журналіста глядачами, на поширення та пропаганду української літературної мови.

2. Задля того, щоб оволодіти українською літературною мовою, вдосконалити культуру і техніку ефірного мовлення, журналістам потрібно свідомо відмовитися від уживання суржику навіть у буденному мовленні, частіше заглядати у словник, удосконалювати свою артикуляцію, дикцію, вчитися працювати з мікрофоном і телекамерою.

3. Професійний практичний досвід ведучого телепрограми «Пара-

лельний світ» Валерія Сараули можна вважати цілком корисним і показовим. Завдяки вдалому використанню вербальних та невербальних компонентів мовлення його робота, загалом, позитивно сприймається експертами та телеглядачами. Про це свідчать численні коментарі, відгуки та оцінки на форумах.

4. Одним із найважливіших параметрів комунікативної майстерності є природна невимушеність Валерія Сараули, безпосередність і простота, що викликають довіру глядачів і героїв програми та сприяють швидкому налагодженню надійного контакту та неформальних стосунків перед камерою.

5. Однак комунікативна майстерність Валерія Сараули потребує водночас деякої корекції та вдосконалення, і найбільше – у культурно-мовній частині. Загалом же досвід ведучого програми «Паралельний світ» заслуговує на увагу не тільки глядачів, а й дослідників та потребує подальшого наукового дослідження.

1. Цицерон. Про обов'язки / Цицерон. – М., 1975. – 245 с.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВПЦ «Академія», 2004. – С. 188.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с.
4. Беспамятнова Г. Н. Языковая личность телевизионного ведущего: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Г. Н. Беспамятнова. – М., 1994. – С. 1.
5. Єлісовенко Ю. Ораторське мистецтво. Постановка голосу й мовлення : навч. посіб. / Ю. П. Єлісовенко. – К. : Атіка, 2008.
6. Черкашин Р. Художнє слово на сцені / Р. О. Черкашин. – К., 1989. – 327 с.
7. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.

Подано до редакції 23. 04. 2012 р.

Yelisovenko Yuri, Tarasova Kateryna.

The parameters of communicative skills of the presenter (the case of the television program «Paralelnyi svit»/«Parallel World»).

The article studies the parameters of communicative skills of the TV presenter. It is considered such concepts as «language personality» and «individual style of speech» of the journalist. It is clarified also its basic components. This paper analyzes the indexes of expression of the TV presenter's speech Valeriy Saraul.

Keywords: presenter, communication, communicative skills, language personality, style of speech, expression of speech.

Елисовенко Ю. П., Тарасова Е.

Параметры коммуникативного мастерства ведущего (на примере телепрограммы «Паралельний світ»).

Исследуются параметры коммуникативного мастерства телеведущего. Рассмотрены такие понятия, как «речевая личность», а также «индивидуальный стиль речи» журналиста, выяснены его основные компоненты. В работе описываются показатели выразительности речи телеведущего Валерия Сараулы.

Ключевые слова: ведущий, коммуникация, коммуникативное мастерство, речевая личность, стиль речи, выразительность речи.

